

Um utanaðkomandi aðstæður íslenskrar málþróunar

Eiríkur Rögnvaldsson

Háskóla Íslands

Íslensku- og menningardeild

Skiptar skoðanir um framtíð íslenskunnar

- Gunnar Smári Egilsson, *Fréttatíminn*, 7.3. 2015:
 - Þegar maður þælir í því er augljóst að íslenskan mun deyja út á næstu 50 til 70 árum. Alla vega sem fullburða tungumál í fjölþættum samskiptum fólks.
- Tryggvi Gíslason, *Eyjan*, 10.12. 2015
 - [...] íslensk tunga hefur aldrei staðið sterkar sem lifandi þjóðtunga í margskiptu þjóðfélagi en nú [...] íslenska [...] mun lifa um ófyrirsjáanlega framtíð.
- Hvor hefur rétt fyrir sér? Kannski báðir?

Sterk staða málsins í samfélaginu

- Íslenska er notuð á öllum sviðum samfélagsins
 - í stjórnkerfinu
 - í menntakerfinu
 - í verslun og viðskiptum
 - í fjölmiðlum
 - í menningarlífinu
 - á netinu
 - í daglegum samskiptum fólks
- Stendur hún þá ekki mjög sterkt?

Aukið álag á íslenskuna

- Staðan virðist vissulega góð á yfirborðinu
 - en hún er brothætt
 - ekki þarf mikið til veikja undirstöðurnar
- Álag á íslenskuna hefur aukist mjög mikið
 - á undanförnum þremur til fimm árum eða svo
 - og mun fyrirsjáanlega aukast enn á næstunni
- Fyrir því eru ýmsar ástæður
 - flestar utanaðkomandi

Utanaðkomandi aðstæður

- Miklar þjóðfélagsbreytingar á örfáum árum:
 1. Snjalltækjabyltingin
 2. YouTube- og Netflix-væðingin
 3. Ferðamannastraumurinn
 4. Fjölgun fólks með annað móðurmál
 5. Háskólastarf á ensku
 6. Alþjóðavæðingin
 7. Talstýring tækja
- Lítum nánar á þetta ...

Snjalltækjabyltingin

- Flestir Íslendingar, a.m.k. yngra fólk, eiga snjallsíma eða spjaldtölvur nema hvorttveggja sé. Í gegnum þau tæki er fólk sítengt við alþjóðlegan menningarheim sem er að verulegu leyti á ensku, þar er fólk að spila leiki á ensku, horfa á myndefni á ensku o.s.frv. Notendur þessara tækja eru sífellt með þau á lofti og þannig hefur hugsanlega dregið úr venjulegum samskiptum á móðurmálinu.

YouTube- og Netflix-væðingin

- Nær allir Íslendingar eru nettengdir og hafa þannig aðgang að ótakmörkuðu myndefni á YouTube, Netflix og öðrum efnisveitum. Búast má við að notendum Netflix fjölgi verulega nú þegar það er opinberlega í boði á Íslandi. Líklegt er að börn og unglingar séu stór hluti neytenda þessa efnis sem vitaskuld er mestallt á ensku og ótextað. Vitað er að jafnvel mjög ung börn horfa mikið á slíkt efni.

Ferðamannastraumurinn

- Fjölgun ferðamanna hefur haft mikil áhrif bæði í viðskiptalífinu og menningarlífinu. Verslanir leggja sífelld meiri áherslu á að höfða til útlendinga með auglýsingum og vörumerkingum á ensku, og sleppa jafnvel íslenskunni. Ýmis skilti eru nú eingöngu á ensku. Menningarviðburðir af ýmsu tagi, s.s. tónleikar og leiksýningar, fara einnig í auknum mæli fram á ensku til að ná til ferðamanna.

Fjölgun fólks með annað móðurmál

- Búast má við að fólki með annað móðurmál en íslensku fjölgi verulega á næstu árum. Þar er aðallega um að ræða erlent vinnuafl, en einnig hælisleitendur og flóttamenn. Nýlega kom fram í fréttum að þörf væri á stórfelldum innflutningi vinnuafls á næstu árum, þannig að búast mætti við því að 15% íbúa landsins yrði af erlendum uppruna árið 2030. Óljóst er hvort þetta fólk mun læra íslensku.

Háskólastarf á ensku

- Skiptinemum og öðrum erlendum stúdentum við íslenska háskóla fer fjölgandi og einnig erlendum kennurum. Vaxandi hluti háskóla-kennslu fer því fram á ensku. Jafnframt er sífellt meiri áhersla lögð á virka þátttöku í alþjóðlegu háskólastarfi þar sem enska er aðaltungumálið. Þjálfun upprennandi fræðimanna í því í að tala og skrifa um viðfangsefni sín á íslensku fer því minnkandi.

Alþjóðavæðingin

- Breytt heimsmynd hefur leitt til þess að fólk er hreyfanlegra en áður og íslenskir unglingar sjá ekki framtíð sína endilega á Íslandi. Í nýlegri könnun Háskólans á Akureyri kom fram að helmingur 15-16 ára unglinga á Íslandi vill búa erlendis í framtíðinni – var þriðjungur fyrir hrun. Ekki er ótrúlegt að þetta hafi áhrif á viðhorf unglinga til íslenskunnar sem þeir vita að gagnast þeim lítið erlendis.

Talstýring tækja

- Flest tæki eru nú þegar meira eða minna tölvustýrð og þessum tækjum verður á næstunni stjórnað með tungumálinu að miklu leyti – við munum tala við þau. Margir þekkja nú þegar leiðsögutæki í bílum, eða Siri í iPhone, eða sjónvörp sem talað er við. Framfarir í talgreiningu eru stórstígar og von bráðar má búast við að ýmsum algengum heimilistækjum verði stjórnað með því að tala við þau.

Ferns konar hugsanlegar afleiðingar

- Áhrif frá ensku aukast
 - í orðaforða, setningagerð, e.t.v. beygingum
- Íslenskt ílag minnkar
 - börn á máltökuskeiði heyra minni íslensku
- Notkunarsvið íslensku skerðist
 - í ferðapjónustu, viðskiptalífi, tölvusamskiptum ...
- Virðing fyrir tungumálinu minnkar
 - það fer að þykja hamlandi og hallærislegt
- Er íslenskan þá kannski deyjandi?

Spádómur Rasks 1813

- Annars þér einlæglega að segja held ég, að íslenskan bráðum muni útaf deyja;
 - reikna ég, að varla muni nokkur skilja hana í Reykjavík að 100 árum liðnum, en varla nokkur í landinu að öðrum 200 árum þar upp frá, ef allt fer eins og hingað til og ekki verða rammar skorður við reistar
- $1813 + 100 + 200 = 2113$
 - verður íslenska í andarslitrinum um aldamót?
 - eða er bara verið að hrópa „úlfur, úlfur“?

Viðmið UNESCO um lífvænleik tungumála

Kvarði UNESCO (2009)

Degree of endangerment	Intergenerational Language Transmission
Safe	The language is spoken by all generations; intergenerational transmission is uninterrupted
Vulnerable	Most children speak the language, but it may be restricted to certain domains (e.g., home)
Definitely endangered	Children no longer learn the language as mother tongue in the home
Severely endangered	The language is spoken by grandparents and older generations; while the parent generation may understand it, they do not speak it to children or among themselves
Critically endangered	The youngest speakers are grandparents and older, and they speak the language partially and infrequently
Extinct	There are no speakers left

EGIDS-kvarðinn, 1

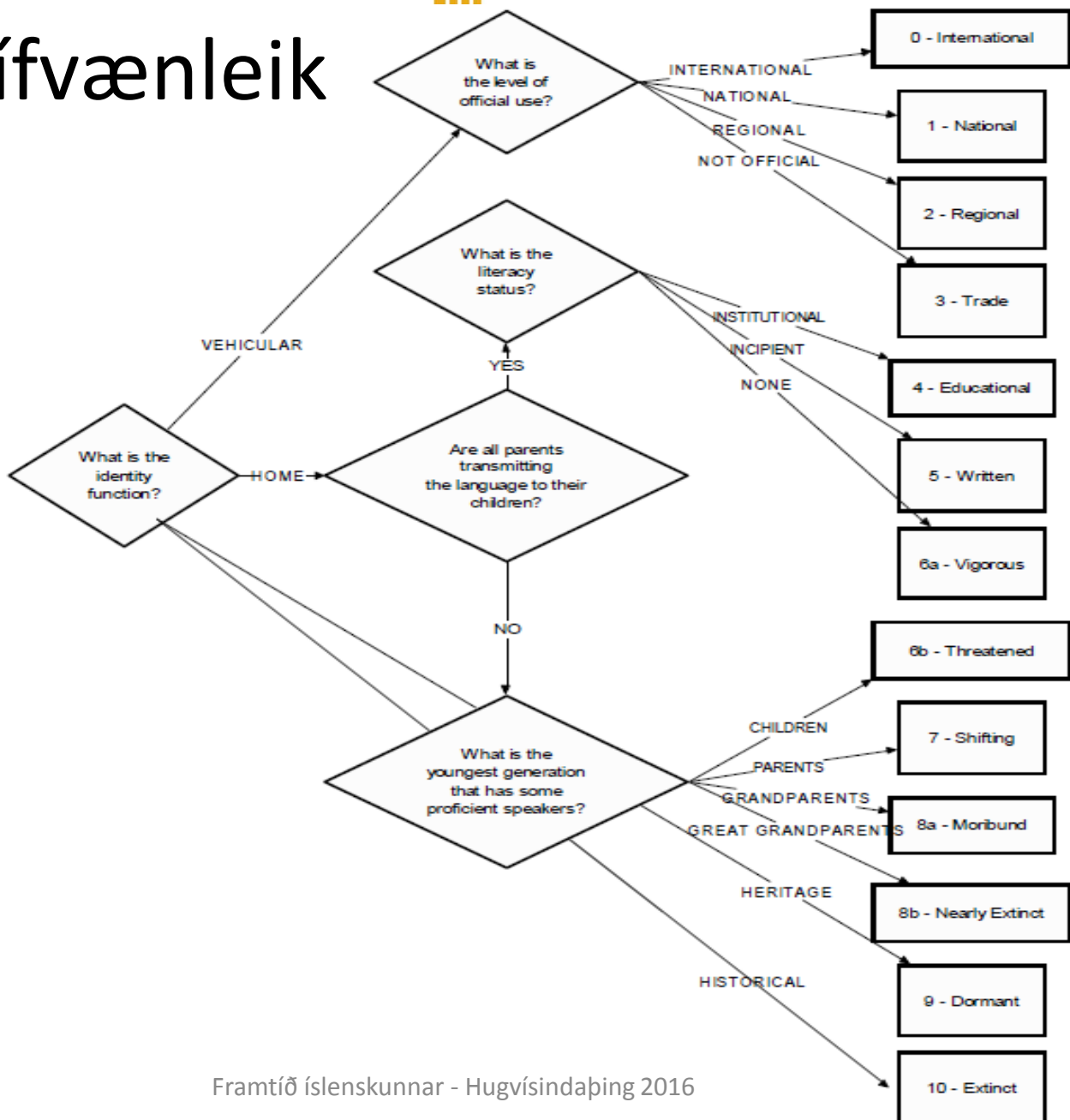
Level	Label	Description
0	International	The language is widely used between nations in trade, knowledge exchange, and international policy.
1	National	The language is used in education, work, mass media, and government at the national level.
2	Provincial	The language is used in education, work, mass media, and government within major administrative subdivisions of a nation.
3	Wider Communication	The language is used in work and mass media without official status to transcend language differences across a region.
4	Educational	The language is in vigorous use, with standardization and literature being sustained through a widespread system of institutionally supported education.
5	Developing	The language is in vigorous use, with literature in a standardized form being used by some though this is not yet widespread or sustainable.

EGIDS-kvarðinn, 2

6a	Vigorous	The language is used for face-to-face communication by all generations and the situation is sustainable.
6b	Threatened	The language is used for face-to-face communication within all generations, but it is losing users.
7	Shifting	The child-bearing generation can use the language among themselves, but it is not being transmitted to children.
8a	Moribund	The only remaining active users of the language are members of the grandparent generation and older.
8b	Nearly Extinct	The only remaining users of the language are members of the grandparent generation or older who have little opportunity to use the language.
9	Dormant	The language serves as a reminder of heritage identity for an ethnic community, but no one has more than symbolic proficiency.
10	Extinct	The language is no longer used and no one retains a sense of ethnic identity associated with the language.

Mat á lífvænleik

Endurmat

- Könnun META-NET á stöðu 30 evrópumála 2012
 - hvað varðar máltækni og rafrænan stuðning
 - 2/3 málanna (21 af 30) eru talin í hættu stödd
 - ná ekki að halda í við öra þróun tölvutækni
- András Kornai, *Digital Language Death* 2013:
 - Digital ascent is the [...] process whereby a language increasingly acquires digital functions and prestige as its speakers increasingly acquire digital skills.
 - [T]he vast majority (over 95%) of languages have already lost the capacity to ascend digitally.

Þrjú dauðamerki tungumála (Kornai 2013)

- Signs of imminent death observable in advance:
 - First, there is *loss of function*, seen whenever other languages take over entire functional areas such as commerce.
 - Next, there is *loss of prestige*, especially clearly reflected in the attitudes of the younger generation.
 - Finally, there is *loss of competence*, manifested by the emergence of ‘semi-speakers’ who still understand the older generation, but adopt a drastically simplified (reanalyzed) version of the grammar.

Mælikvarðar

- Meta þarf stafrænan lífvænleik tungumála
 - til þess þarf nýja mælikvarða
- There are five confluent factors we consider:
 - (i) the size and demographic composition of the language community;
 - (ii) the prestige of the language;
 - (iii) the identity function of the language;
 - (iv) the level of software support; and
 - (v) wikipedia

Vísbendingar um stafrænan dauða

- [The] signs of incipient language death take on the following characteristics:
 - Loss of function *performed digitally* increasingly touches every functional area from day to day communication (texting, email) to commerce, official business, and so on.
 - Loss of prestige is clearly seen in the adage *If it's not on the web, it does not exist*, and
 - loss of competence boils down to the ability of raising digital natives in your own language.

Framtíðarhorfur íslenskunnar

- Eru hefðbundnir kvarðar um lífvænleik úreltir
 - eða ónothæfir á tímum örra þjóðfélagsbreytinga?
- Á íslenska möguleika á stafrænu lífi til langframa
 - eða dregst hún smátt og smátt aftur úr?
- Leiðir stafrænn dauði til raunverulegs dauða
 - eða getur tungumál lifað góðu lífi í raunheiminum þótt það verði undir á netinu?
- Spurningarnar eru nægar – svara verður leitað!

Takk fyrir áheyrnina!

eirikur@hi.is